

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

УДК 347.9

М. М. Мальський
керівник Західноукраїнської філії
адвокатського об'єднання Arzinger,
канд. юрид. наук, адвокат

МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ ЯК ПРАВОВА ПІДСТАВА ДЛЯ ВИЗНАННЯ І ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ УКРАЇНСЬКИХ СУДІВ У КРАЇНАХ СНД

© Мальський М. М., 2015

Аналізуються міжнародні договори за участю України з приводу правового регулювання процедур визнання і виконання рішень українських судів у країнах СНД. Зокрема, встановлюються вимоги до клопотання, підстави для відмови, виокремлюються етапи екзекватури, а також виявляються існуючі колізії між регулюванням за цими договорами та деякі інші проблеми їх застосування.

Ключові слова: договір про правову допомогу, СНД, визнання і виконання рішень українських судів, екзекватура, етапи екзекватури.

М. М. Мальський

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ДОГОВОРА В КАЧЕСТВЕ ПРАВОВОГО ОСНОВАНИЯ ДЛЯ ПРИЗНАНИЯ И ИСПОЛНЕНИЯ РЕШЕНИЙ УКРАИНСКИХ СУДОВ В СТРАНАХ СНГ

Анализируются международные договора с участием Украины на предмет правового регулирования процедур признания и исполнения решений украинских судов в странах СНГ. В частности, устанавливаются требования к ходатайству, основания для отказа, выделяются этапы экзекватуры, а также выявляются существующие коллизии между регулированием по этим договорам и некоторые другие проблемы их применения.

Ключевые слова: договор о правовой помощи, СНГ, признание и исполнение решений украинских судов, экзекватура, этапы экзекватуры.

М. М. Malskyy

INTERNATIONAL AGREEMENTS AS LEGAL GROUNDS FOR RECOGNITION AND ENFORCEMENT OF DECISIONS OF UKRAINIAN COURTS IN THE COUNTRIES OF CIS

The article is dedicated to the analysis of international agreements with the participation of Ukraine on the subject of legal regulation of the procedures of recognition and enforcement of decisions of Ukrainian courts in the countries of CIS. In particular, there are determined requirements to the request, grounds for rejection, stages of exequatur, as well as existing collisions between regulation under these agreements and certain other issues of their application are revealed.

Key words: agreement on legal aid, CIS, recognition and enforcement of decisions of Ukrainian courts, exequatur, stages of exequatur.

Постановка проблеми. Визнання і виконання судових рішень за кордоном викликає особливий інтерес, враховуючи ускладненість правового регулювання, що поєднує як норми міжнародних договорів, так і національне законодавство. Аналіз відповідних чинних міжнародних договорів за участю України сприятиме кращому розумінню специфіки здійснення процедур визнання і виконання рішень українських судів за кордоном. Зокрема особливу увагу привертає порядок приведення до виконання рішень у країнах СНД, зважаючи на їхні тісні економічні та соціальні зв'язки з Україною.

Аналіз останніх досліджень. Питання визнання і виконання іноземних рішень досліджували такі науковці: Штефан, Фурса, Чубарев, Юлдашев, Ануфрієва та ін. Однак недостатньо дослідженим залишається процедура визнання і виконання рішень українських судів за кордоном, зокрема у країнах СНД.

Мета роботи – проаналізувати чинні міжнародні договори на предмет регулювання процедури визнання і виконання рішень українських судів у країнах СНД, виокремити етапи процедури визнання та виконання, а також виявити існуючі колізії правового регулювання.

Виклад основного матеріалу. У цій роботі ми продовжуємо аналізувати обсяг правового регулювання транснаціонального виконавчого процесу. На нашу думку, інститут визнання і виконання іноземних судових рішень, а у цьому випадку інтерес становить визнання і виконання рішень українських судів у країнах СНД, відповідає ознакам транснаціонального виконавчого процесу, оскільки характеризується здійсненням примусового виконання та є ускладненим іноземним елементом. Тому поряд із звичним зарахуванням цього інституту до таких галузей, як міжнародний цивільний процес та виконавчий процес, вважаємо, що можна виокремити його особливе регулювання у рамках транснаціонального виконавчого процесу, що дасть змогу здійснити детальніше дослідження.

Визнання і виконання рішень українських судів за кордоном, а саме – на території держав-членів СНД, можливе завдяки підписаним міжнародним багатостороннім та двостороннім договорам. Поряд із приведенням до виконання рішень іноземних судів за відсутності відповідного міжнародного договору, які, як правило, здійснюються на підставі принципів взаємності чи ввічливості, міжнародний договір про правову допомогу сам по собі уособлює акт взаємності у міжнародних відносинах. Як слушно зауважила Глушкова, у разі наявності відповідного міжнародного договору іноземна держава погоджується визнавати юрисдикцію українських судів і за тих чи інших умов виконувати їх на своїй суверенній території” [1, с. 167–168].

Одним з основних документів, що регулює виконання рішень українських судів на території держав-членів СНД, є Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22.01.1993 р. (далі – *Мінська конвенція*) [2]. Учасниками Мінської конвенції, зокрема, є Республіка Вірменія, Республіка Білорусь, Республіка Казахстан, Республіка Киргизстан, Республіка Молдова, Російська Федерація, Республіка Таджикистан, Туркменістан, Республіка Узбекистан, Україна, Азербайджанська Республіка і Грузія.

До Мінської конвенції були внесені зміни Протоколом від 28.09.1997 р. [3], згідно з яким був розширений перелік органів юстиції, уповноважених на здійснення безпосередніх зносин під час надання правової допомоги Договірним Сторонам.

Відразу необхідно зазначити, що держави-члени СНД підписали вже наступну Конвенцію про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 07.10.2002 р. (далі – *Кишинівська конвенція*) [4], яка заміняє Мінську конвенцію. Однак Україна її не ратифікувала, а тому у відносинах з Україною чинною залишається Мінська конвенція [5].

Поряд із Мінською конвенцією чинними є двосторонні договори про правову допомогу, укладені Україною з Молдовою [6], Грузією [7] та Узбекистаном [8].

Також Україна є учасницею Угоди про порядок вирішення спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності від 19.12.1992 р. (далі – *Київська угода*) [9]. Крім України, Київську угоду підписали та ратифікували такі держави-члени СНД: Російська Федерація, Республіка Білорусь, Республіка Узбекистан, Республіка Киргизстан, Республіка Казахстан, Республіка Вірменія, Республіка Таджикистан, Туркменістан [10].

Водночас усі вищеперелічені держави – учасниці Київської угоди (крім Туркменістану) ратифікували Конвенцію про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень від 10.06.1958 р. (далі – *Нью-Йоркська конвенція*) [11].

Проаналізуємо детальніше систему екзекватури, тобто сукупності дій щодо “надання рішенням іноземного суду сили рішення своєї держави, зокрема й можливості його примусового виконання” [12, с. 595], що передбачена у зазначених міжнародних документах.

Мінська конвенція. Для приведення до виконання рішення суду, ухваленого в Україні, на території інших Договірних Сторін Мінської конвенції заінтересована особа (стягувач) має право звернутись із клопотанням або безпосередньо до суду країни, де рішення підлягає виконанню, або до суду, що виніс рішення у першій інстанції. В останньому випадку суд направляє клопотання до компетентного суду.

До клопотання необхідно додати:

а) рішення або його засвідчену копію, а також офіційний документ про те, що рішення набуло законної сили і підлягає виконанню, або про те, що воно підлягає виконанню до набуття законної сили, якщо це не впливає із самого рішення;

б) документ, з якого випливає, що сторона, проти якої було винесене рішення, що не брала участі у процесі, була в належному порядку і вчасно викликана в суд, а у випадку її процесуальної недієздатності була в належний спосіб представлена;

в) документ, що підтверджує часткове виконання рішення на момент його пересилання;

г) документ, що підтверджує угоду сторін, по справах договірної підсудності.

Під час розгляду клопотання суд обмежується встановленням того, що умови, передбачені цією Конвенцією, дотримані (ч. 2 ст. 52 Мінської конвенції).

У задоволенні клопотання відмовляють, якщо:

а) відповідно до законодавства Договірної Сторони, на території якої винесене рішення, воно не набуло законної сили або не підлягає виконанню, за винятком випадків, коли рішення підлягає виконанню до набуття законної сили;

б) відповідач не взяв участі в процесі внаслідок того, що йому або його уповноваженому не був вчасно і в належний спосіб вручений виклик до суду;

в) у справі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тієї самої підстави на території Договірної Сторони, де повинно бути визнане і виконане рішення, було вже раніше винесене рішення, що вступило у законну силу, або мається визнане рішення суду третьої держави, або якщо установою цієї Договірної Сторони було раніше порушене провадження з цієї справи;

г) відповідно до положень цієї Конвенції, а у випадках, не передбачених нею, відповідно до законодавства Договірної Сторони, на території якої рішення повинно бути визнане і виконане, справа належить до виняткової компетенції її установи;

д) відсутній документ, що підтверджує угоду сторін у справі договірної підсудності;

е) минув термін давності примусового виконання, передбачений законодавством Договірної Сторони, суд якої виконує доручення.

Договір про правову допомогу з Молдовою. За Договором із Молдовою, аналогічно як за Мінською конвенцією, для визнання рішення українського суду можна звертатись або безпосередньо до компетентного суду в країні виконання, або через суд, який вирішував справу у першій інстанції.

До клопотання додають ті самі документи, які вимагаються за Мінською конвенцією, крім документа, що засвідчує часткове виконання рішення суду, і документа, що засвідчує угоду сторін у справах договірної підсудності.

Що стосується підстав для відмови у визнанні рішення українського суду, то вони є здебільшого такими, як у Мінській конвенції. Хоча Договір із Молдовою не містить таких підстав для відмови, як відсутність документа, що підтверджує угоду сторін у справах договірної підсудності, а також вплив терміну давності примусового виконання, передбачений законодавством Договірної Сторони, суд якої виконує доручення.

Знову ж таки при розгляді клопотання суд обмежується перевіркою виконання умов щодо наявності усіх додатків і відсутності підстав для відмови, передбачених у ст. 49 Договору з Молдовою.

Договір про правову допомогу з Грузією. Для виконання українського рішення та території Грузії за відповідним двостороннім договором необхідно звертатись до суду, що розглядав справу у першій інстанції, який далі направляє це клопотання до компетентного суду Грузії.

До клопотання додають ті самі документи, що визначені у Мінській конвенції, за винятком документа, що засвідчує угоду сторін у справах договірної підсудності.

Аналогічно, як із Договором з Молдовою, перелік підстав для відмови у визнанні рішення українського суду є меншим порівняно з Мінською конвенцією, і не містить таких підстав, як відсутність документа, що підтверджує угоду сторін у справах договірної підсудності, та вплив терміну давності примусового виконання.

Договір із Грузією не містить окремого застереження про те, що суд, який визнає рішення іноземного суду, обмежується перевіркою формальних вимог (складання клопотання, відсутність підстав для відмови). Однак, враховуючи комплексний аналіз положень Договору, можна зробити висновок про вичерпність переліку підстав для відмови у задоволенні клопотання. Відповідно суд, який визнає рішення іноземного суду, не розглядає справу ще раз по суті.

Договір про правову допомогу із Узбекистаном. Щоб виконати рішення українського суду в Узбекистані необхідно також звертатись з клопотанням: або безпосередньо до компетентного суду Узбекистану, або через посередництво українського суду, який розглядав справу у першій інстанції.

До клопотання додаються такі самі додатки, як і визначені у Мінській конвенції. Так само підстави для відмови у визнанні є аналогічними до тих, що перелічені у Мінській конвенції.

Розглядаючи клопотання, суд обмежується перевіркою дотримання умов, передбачених Договором.

Необхідно підсумувати, що як Мінська конвенція, так і згадані двосторонні договори про правову допомогу, регулюють процедуру визнання і виконання рішень у цивільних справах, а також у кримінальних справах в частині відшкодування шкоди, завданої злочином.

Порівнявши Мінську конвенцію та двосторонні договори були виявлені відмінності у процедурі екзекватури, визначеної у Мінській конвенції, і договорах про правову допомогу із Молдовою і Грузією, зокрема відрізняється перелік документів, які необхідно долучати до клопотання, та перелік підстав для відмови у задоволенні клопотання.

Враховуючи, що як Мінська конвенція, так і двосторонні договори з Молдовою і Грузією є чинними для України, постає питання, положення якого міжнародного документа потрібно застосовувати. На жаль, сьогодні відсутнє єдине бачення щодо того, який договір має перевагу. Так, у Постанові Пленуму ВСУ № 12 від 24.12.1999 р., що містить узагальнення практики визнання і виконання рішень іноземних судів і арбітражів, серед чинних договорів про правову допомогу згадано як Мінську конвенцію, так і двосторонні договори з Молдовою і Грузією [13]. З одного боку, двосторонні договори підписані пізніше, а тому повинні застосовуватись, а з іншого, – обсяг правового регулювання Мінської конвенції є ширшим порівняно з двосторонніми договорами, і відповідно зберігає свою чинність. На практиці такі відмінності в регулюванні мають наслідком

суб'єктивне застосування тих чи інших положень суддею, що розглядає справу. Відповідно порушується принцип правової визначеності та справедливості.

Іншою проблемою, що стосується усіх підписантів Мінської конвенції, є застосування ширшого кола підстав для відхилення клопотання про визнання рішення іноземного суду. Незважаючи на те, що перелік підстав для відмови в задоволенні клопотання чітко визначений як у Мінській конвенції, так і в двосторонніх договорах про правову допомогу, нерідко клопотання відхиляють у зв'язку із тим, що рішення іноземного суду порушує публічний порядок держави, де рішення визнається. Так, як підсумовує Мартиненко, найчастішими підставами для відмови у задоволенні клопотання в Білорусі є несвоєчасне (неналежне) повідомлення відповідача про час і місце розгляду справи, а також вплив терміну давності для приведення іноземного судового рішення до примусового виконання та порушення іноземним рішенням публічного порядку Республіки Білорусь [14].

Далі проаналізуємо міжнародні документи, що стосуються визнання і виконання рішень у господарських спорах.

Київська угода. Згідно із ст. 8 Київської угоди для виконання рішень компетентних судів у країнах СНД заінтересована сторона (юридична особа, фізична особа-підприємець) звертається із клопотанням, до якого додаються:

а) в належний спосіб завірена копія рішення, про примусове виконання якого порушене клопотання;

б) офіційний документ про те, що рішення набуло чинності, якщо це не випливає з тексту самого рішення;

в) докази про повідомлення іншої Сторони про процес;

г) виконавчий документ.

До так званих компетентних судів, згідно із ст. 1 і ст. 3 Київської угоди, зокрема належать суди, арбітражні (господарські) суди, третейські суди та інші органи, до компетенції яких належить вирішення справ, що впливають з договірних та інших цивільно-правових відносин між господарюючими суб'єктами, з їх відносин з державними та іншими органами.

Отже, визнанню та виконанню підлягають як рішення державних судів, так і третейських (арбітражних) у справах за участю господарюючих суб'єктів.

У задоволенні клопотання відмовляють на таких підставах:

а) судом держави – учасниці СНД, що запитується, раніше винесене рішення, яке набуло законної сили у справі між тими самими Сторонами, про той самий предмет і на тій самій підставі;

б) є визнане рішення компетентного суду третьої держави – учасниці СНД або держави, що не є членом Співдружності, по спору між тими самими Сторонами, про той самий предмет і на тій самій підставі;

в) спір згідно з цією Угодою вирішений некомпетентним судом;

г) інша Сторона не була повідомлена про процес;

д) закінчився трирічний термін давності подання рішення щодо примусового виконання.

Як бачимо, Київська угода застосовується, коли необхідно визнати і виконати рішення у господарському спорі. Однак все ж таки здебільшого сфера її дії поширюється на процедури екзекватури рішень тільки державних судів. А рішення третейських (арбітражних) судів, як правило, визнаються згідно з Нью-Йоркською конвенцією.

Нью-Йоркська конвенція. З метою приведення до виконання рішення арбітражного суду, ухваленого в Україні, на території держав – учасниць Нью-Йоркської конвенції, зокрема держав СНД, заінтересована сторона звертається до компетентного суду у країні виконання із клопотанням, до якого додає:

а) в належний спосіб завірене оригінальне арбітражне рішення або в належний спосіб завірену його копію;

б) оригінальне арбітражне застереження/арбітражну угоду або в належний спосіб завірену копію.

У задоволенні клопотання відмовляють з таких підстав:

а) сторони в арбітражній угоді були за застосованим до них законом якоюсь мірою недієздатними або ця угода недійсна за законом, якому сторони підпорядкували цю угоду, а за відсутності в арбітражній угоді вказівки про нього – за законом держави, де рішення було постановлено;

б) сторона, проти якої постановлено рішення, не була в належний спосіб повідомлена про призначення арбітра або про арбітражний розгляд чи з інших причин не могла подати свої пояснення;

в) дане рішення постановлене щодо спору, не передбаченого арбітражною угодою, або такого, що не підпадає під умови останньої, чи арбітражного застереження в договорі сторін, або містить постанови з питань, що виходять за межі арбітражної угоди чи арбітражного застереження (однак та частина арбітражного рішення, яка містить постанови з питань, що охоплюються арбітражною угодою чи арбітражним застереженням, може бути визнана та виконана, якщо ці постанови можуть бути відокремлені від постанов з питань, які не охоплюються такою угодою або застереженням);

г) склад арбітражного органу або арбітражний процес не відповідали угоді сторін, чи за відсутності такої – закону тієї держави, де відбувався арбітраж;

д) рішення ще не стало обов'язковим для сторін, чи було скасоване, або його виконання було зупинене компетентною владою держави, у якій воно було постановлене, чи закон якої був застосований.

Крім того, у задоволенні клопотання відмовляють, якщо:

а) об'єкт спору не може бути предметом арбітражного розгляду за законом цієї держави;

б) визнання й виконання цього рішення суперечать її публічному порядку.

Як і з колізією Мінської конвенції і двосторонніх договорів України з Молдовою і Грузією, існує також певна колізія у застосуванні Київської угоди та Нью-Йоркської конвенції. Знову ж таки обидва міжнародні документи є чинні для країн СНД, і встановлюють дещо відмінні процедури визнання і виконання рішень арбітражних судів. Так, з одного боку, згідно з Київською угодою, передбачений більший обсяг додатків, які долучають до клопотання, а саме – необхідно додавати документи, які засвідчують повідомлення відповідача про процес та виконавчий документ. У той самий час Нью-Йоркська конвенція вимагає долучення оригіналу чи копії арбітражної угоди. А з іншого, – Нью-Йоркська конвенція передбачає набагато ширше коло підстав для відхилення клопотання. Зокрема, детальній перевірці піддається арбітражна угода, її дійсність, обсяг та інші правила вирішення спору.

Також, як згадувалось щодо Мінської конвенції і двосторонніх договорів про правову допомогу, така підстава для відхилення клопотання як порушення публічного порядку є доволі частою у застосуванні. Власне проблема полягає у тому, що відсутнє загальноприйняте розуміння, якими є чіткі ознаки і межі порушення публічного порядку. Тому посилення на порушення публічного порядку може тлумачитись суб'єктивно і по-різному, що знову ж таки перешкоджає реалізації принципів правової визначеності і справедливості. Насправді ж, як зазначає Юлдашев, при визначенні ознак порушення публічного порядку “доводиться вдаватись по допомогу дуже розпливчастих понять, що мають найчастіше не юридичний, а моральний чи філософський відтінок” [15, с. 546]

Як було виявлено в ході аналізу, усі вищезгадані міжнародні документи відсилають до національного законодавства, коли йдеться про процедуру судового розгляду клопотання, реквізити клопотання, сплату судового збору, видачу виконавчого документа та здійснення примусового виконання рішення.

Отже, загальна система екзекватури щодо рішень українських судів у країнах СНД як у цивільних, так і в господарських справах, включає такі етапи:

а) звернення заінтересованої особи (стягувача) із клопотанням про визнання і виконання рішення, винесеного в Україні, до компетентного суду іноземної держави (через український суд чи безпосередньо);

б) розгляд клопотання іноземним судом і ухвалення рішення щодо задоволення чи відхилення клопотання;

в) видача виконавчого листа іноземним судом;

г) пред'явлення виконавчого листа до примусового виконання відповідним органам у країні виконання.

Варто також згадати, що розділ IV Інструкції про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги у цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень № 1092/5/54 від 27.06.2008 містить вказівки щодо оформлення клопотання про визнання рішення українського суду за кордоном, щодо документів, які при цьому повинен надати український суд, направлення клопотання за посередництвом українського суду тощо [16]. Однак зрозуміло, що передусім потрібно керуватись положеннями відповідних міжнародних договорів і національного законодавства країни виконання судового рішення.

Висновки. Як було виявлено в ході дослідження, чинні міжнародні договори за участю України та країн СНД встановлюють доволі стандартну процедуру визнання і виконання судових рішень, що включає як дії, що регулюються міжнародними документами (звернення із клопотанням до компетентного суду, підстави відмови у задоволенні клопотання), так і дії, що регулюються національним законодавством (судовий розгляд клопотання, примусове виконання рішення). Поряд із можливістю визнання і виконання іноземних судових рішень у спрощеному порядку, що забезпечується наявними міжнародними договорами, існують певні колізії та проблеми, що перешкоджають однаковому та чітко передбачуваному застосуванню норм міжнародного та національного права (наприклад, конкуренція Мінської конвенції та двосторонніх договорів, невизначеність ознак порушення публічного порядку тощо). Очевидно, що для вирішення цих розбіжностей необхідно на міждержавному рівні домовитись про певне однакове розуміння тих чи інших моментів системи екзекватури і їх дотримуватись.

1. Глушкова Д. Г. Підстави виконання рішень українських судів щодо нерезидентів України // *Форум права*. – 2011. – № 2. – С. 166–172. 2. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22.01.1993 р. // *Офіційний Вісник України*. – 2005. – № 44. – С. 328. 3. Протокол від 28.03.1997 р. до Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22.01.1993 р. // *Офіційний Вісник України*. – 2005. – № 47. – С. 461. 4. Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 07.10.2002 р. // *Зібрання чинних міжнародних договорів України*. – 2006. – № 5. – С. 564. 5. Лист Міністерства юстиції України “Щодо застосування конвенції про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах” від 21.01.2006 р. № 26-53/7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v53_7323-06. 6. Договір між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 13.12.1993 р. // *Офіційний Вісник України*. – 2006. – № 47. – С. 247. 7. Договір між Україною та Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах від 09.01.1995 р. // *Офіційний Вісник України*. – 2006. – № 47. – С. 266. 8. Договір між Україною та Республікою Узбекистан про правову допомогу та правові відносини у цивільних та сімейних справах від 19.02.1998 р. // *Офіційний Вісник України*. – 2006. – № 47. – С. 321. 9. Угода про порядок вирішення спорів, пов'язаних із здійсненням господарської

діяльності від 20.03.1992 р. // *Офіційний Вісник України*. – 2005. – № 12. – С. 190. 10. Довідка про ратифікацію документів та виконання внутрішньодержавних процедур щодо документів, прийнятих Радою глав держав, Радою глав Урядів і Економічною Радою Співдружності Незалежних Держав від 01.09.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/997_747. 11. Нью-Йоркська Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень від 10.06.1958 р. // *Офіційний вісник України*. – 2004. – № 45 – С. 329. 12. Штефан М. Й. Цивільний процес: підруч. для юрид. спец. вищ. закл. освіти. – К.: Ін Юре. – 1997. – 608 с. 13. Постанова Пленуму ВСУ № 12 від 24.12.1999 р. “Про практику розгляду судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених у порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-99>. 14. Мартыненко, И. Э. Судостроительство и судопроизводство по хозяйственным спорам: учеб. пособ. / И. Э. Мартыненко. – Гродно: ГрГУ, 2009. – 599 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ebooks.grsu.by/martinenko/oglavlenie.htm>. 15. Юлдашев О. Х. Міжнародне приватне право: теоретичні та прикладні аспекти. – К.: МАУП, 2004. – 576 с. 16. Інструкція про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень № 1092/5/54 від 27.06.2008 р. // *Офіційний вісник України*. – 2008. – № 50 – С. 48.